

МОЎНАЯ СІТУАЦЫЯ І МОЎНАЕ ПЛАНАВАННЕ Ў СІСТЭМЕ ДАШКОЛЬнай АДУКАЦЫІ²⁷

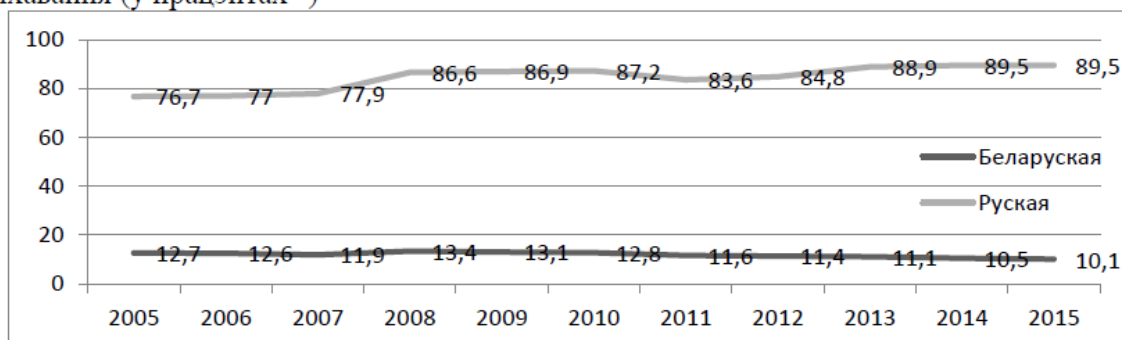
Для паўнаўартаснага функцыянавання абедзвюх дзяржаўных моў Рэспублікі Беларусь павінен быць забяспечаны адпаведны ўзровень моўнай і маўленчай кампетэнцыі грамадзян краіны. Паколькі ў пераважнай большасці функцыянальных сфер пераважае руская мова, то ў засваенні беларускай мовы неацэнную ролю грае сістэма адукацыі – пачынаючы ад дашкольнай і заканчваючы вышэйшай і паслядыпломнай.

1. Пашыранасць беларускай мовы ў сістэме дашкольнай адукацыі. Як і на іншых узроўнях адукацыйнай сістэмы, у дашкольнай адукацыі пераважае руская мова, дзіцячыя сады з беларускай мовай выхавання сканцэнтраваныя ў асноўным у сельскай мясцовасці, але за апошнія дзесяць гадоў іх доля зменшылася з 64,2% у 2005 г. да 60,8% у 2015 г. [5, с. 35; 7, с. 95], адпаведна, доля рускамоўных дашкольных устаноў павялічваецца ў

²⁷ Даследаванне выканана ў межах міжнароднага (чэшска-беларускага) навуковага праекта “Current Language Planning Situation and Practice in Belarus” (“Сучасны стан і практыка моўнага планавання ў Беларусі”), рэгістрацыйны нумар 14-08343Р.

тым ліку і ў сельскай мясцовасці. У сваю чаргу, у гарадах колькасць дзяцей, якія наведваюць беларускамоўныя садкі, складае да 3% [5, с. 32, 35]. Пры гэтым на працягу дзесяці гадоў колькасць дзяцей, якія наведваюць беларускамоўныя дашкольныя ўстановы, зніжаецца. Размеркаванне дзяцей па мове атрымання дашкольнай адукацыі прыводзіцца на Дыяграме 1 (на аснове дадзеных Нацыянальнага статыстычнага камітэта і Міністэрства адукацыі [3, с. 29; 5, с. 47; 7, с. 91]).

Дыяграма 1. Колькасць дзяцей у дашкольных установах па мове навучання і выхавання (у працэнтах²⁸)

Аднак па-ранейшаму застаюцца ахвочыя, каб іх дзеці атрымлівалі дашкольную адукацыю на беларускай мове, па жаданні такіх людзей у рускамоўных установах адкрываюцца групы з беларускай мовай навучання і выхавання. У гарадах па стане на 2015 год такіх груп было 413 (іх наведвала 8.555 дзяцей), з іх у Мінску – 142 (3.355 дзяцей), 165 груп у гарадах Гродзенскай вобласці, 46 – у Мінскай, 39 – у Брэсцкай, 15 – у Віцебскай, 6 – у Гомельскай, у гарадах Магілёўскай вобласці такіх груп не было [7, с. 91–92]. (Для параўнання: у Мінску функцыянавала 4137 рускамоўных груп, якія наведвала амаль 90 тысяч дзяцей).

Пры агульным зніжэнні колькасці дзяцей, якія наведваюць дашкольныя ўстановы з беларускай мовай навучання і выхавання ў гарадах (з 3% у 2010 годзе да 2,4% у 2015 годзе), у Мінску адзначаецца невялікае павелічэнне колькасці такіх дзяцей (0,1% у 2005 г., 3,1% – у 2011 г., 3,6% – у 2015 г.) [5, с. 47; 7, с. 91]. На нашу думку, гэтая тэндэнцыя можа быць звязана з тым, што пэўная частка бацькоў сучасных дашкольнікаў, асобы 25–35 гадоў, самі ў 1990-я гады атрымлівалі адукацыю на беларускай мове і самі сталі ў поўнай меры двухмоўнымі людзьмі, адпаведна, у іх магло з’явіцца жаданне расціць і сваіх дзяцей двухмоўнымі, асабліва ў адсутнасці сталага беларускамоўнага акружэння.

2. Змест беларускамоўнай адукацыі ў дашкольных установах з рускай мовай навучання і выхавання. Нягледзячы на колькасную перавагу дашкольных устаноў з рускай мовай навучання і выхавання, беларуская мова

²⁸ Да 2008 года ў статыстыку ўключаліся дзеці, якія наведвалі дашкольныя ўстановы з двюма мовамі навучання і выхавання (беларускай і рускай або польскай), але для ілюстрацыйнай зручнасці яны не адлюстраваны на графіку (2005 г. – 10,6%, 2006 г. – 10,4%, 2007 г. – 10,2%), паколькі такая статыстыка з 2008 года адсутнічае.

ў іх прысутнічае ў межах напрамкаў “Маўленчае развіццё” і “Эстэтычнае развіццё” (абодва ў складзе базавага кампанента). У такой сітуацыі асабліва важным з’яўляецца змест беларускамоўнага навучання: паколькі ў гарадскім асяроддзі дзеці з рускамоўных сем’яў маюць абмежаваныя кантакты з беларускай мовай, то надзвычай актуальна як мага раней пачаць выходзіць у іх пазітыўнае стаўленне да беларускай мовы і фарміраваць усведамленне беларускай мовы як роднай і нацыянальнай мовы беларускага народа. Важнасць выхавання пазітыўнага стаўлення да беларускай мовы ў дашкольнікаў адзначала навуковец і педагог Н.С. Старжынская: “Фактарам, які становіцца ўплывае на засваенне беларускай мовы як роднай, з’яўляецца выхаванне ў дзяцей цікавасці і прыязнага стаўлення да яе” [6, с. 2–3].

Паводле вучэбнай праграмы дашкольнай адукацыі, змест напрамку “Маўленчае развіццё” “забяспечвае авалоданне нормамі і правіламі роднай мовы, развіццё камунікатыўных здольнасцей, элементарнае ўсведамленне моўнай рэчаіснасці, падрыхтоўку да навучання грамаце” [2, с. 7].

Паводле праграмы, упершыню знаёмства з беларускай мовай адбываецца ў групе другога ранняга ўзросту (ад 1 да 2 гадоў) у межах напрамку “Эстэтычнае развіццё” (раздзел “Мастацкая літаратура”): побач з рускімі вывучаюцца беларускія народныя песенькі і забаўлянкі, а таксама песенькі і забаўлянкі народаў свету, беларускія і рускія народныя казкі і казкі народаў свету, творы беларускіх, рускіх і замежных паэтаў і пісьменнікаў. Аднак пры гэтым (і да канца навучання ў дашкольнай установе) усе творы народаў свету і замежных аўтараў прыводзяцца выключна ў рускім перакладзе – гэтым самым экспліцытна закладаецца падмурак стаўлення дзяцей да рускай мовы як да мовы ўніверсальнай, праз якую яны могуць успрымаць свет, у адрозненне ад беларускай, скіраванай толькі на культуру ўласнай краіны. Гэтая думка трансліруецца і некаторымі даследчыкамі-педагогамі: “Авалодванне беларускай мовай спрыяе фарміраванню нацыянальнай самасвядомасці дзіцяці. Што да засваення рускай мовы, то рускамоўныя зносіны пашыраюць камунікатыўнае асяроддзе выхавання, садзейнічаюць іх далучэнню да сусветнай культуры”; “найвышэйшы ўзровень моўнай кампетэнтнасці дзяцей забяспечвае ўсё ж такі руская мова. Беларуская, якая з’яўляецца мовай нацыянальнай прыналежнасці, выступае ў асноўным у якасці мовы нацыянальнай ідэнтыфікацыі” [4, с. 34]. Такім чынам, для таго каб сфарміраваць успрыманне дзецьмі беларускай мовы як мовы шматфункцыянальнай і высока развітай, было б карысным увесці ў навучальную праграму па мастацкай літаратуры ў тым ліку пераклады замежных твораў на беларускую мову.

У наступнай узроставай групе, першай малодшай (ад 2 да 3 гадоў), у межах напрамку “Эстэтычнае развіццё” ў раздзеле “Музычная дзейнасць” (слуханне музыкі і спевы) адбываецца знаёмства з музычнымі творамі на беларускай мове. У другой малодшай групе (ад 3 да 4 гадоў) у межах напрамку “Маўленчае развіццё” ўпершыню пачынае звяртацца ўвага на беларускую фанетыку (навучанне правільнаму вымаўленню зычных гукаў *ц*,

дз’, дж) і з’яўляецца пункт “Адрозніванне беларускага і рускага маўлення” [2, с. 143]. Такім чынам, звесткі непасрэдна пра беларускую мову дзеці атрымліваюць паміж 3 і 4 годам жыцця, калі пераважная большасць з іх ужо валодае рускай мовай. У сярэдняй групе (ад 4 да 5 гадоў) дадаецца задача “фарміраваць правільнае вымаўленне ўсіх гукаў роднай мовы” [2, с. 198]. У сваю чаргу, у старэйшай групе (ад 5 да 7 гадоў) змест напрамку “Маўленчае развіццё” рэалізуецца ў адукацыйных абласцях “Развіццё маўлення і культура маўленчых зносін”, “Развитие речи и культура речевого общения” і “Навучанне грамаце”. У дачыненні да выхаванцаў ад 5 да 7 гадоў прапануецца “далучаць дзяцей да багацця беларускай мовы, фарміраваць каштоўнасныя адносіны да яе” (аналагічны пункт ёсць і ў дачыненні да рускай мовы), аднак адсутнічаюць задачы стымуляваць камунікацыю на беларускай мове (параўн.: “стимулировать общение на русском языке”, “поощрять самостоятельные высказывания детей на русском языке”, а таксама “обращать внимание на языковые особенности русского языка в сравнении с белорусским”); формулы ветлівасці, паводле праграмы, вывучаюцца толькі рускамоўныя [2, с. 297–298, 302].

Паводле стандартаў дашкольнай адукацыі і вучэбнай праграмы, у дзяцей дашкольнага ўзросту мусіць пачаць фарміравацца нацыянальная свядомасць, у сувязі з гэтым дасягненні выхаванцаў у беларускай мове мусіць быць наступныя:

- адрозніваць беларускае і рускае маўленне (3–4 гады);
- ведаць ад тым, што ў Беларусі жывуць беларусы, якія размаўляюць на беларускай і рускай мове (4–5 гадоў);
- з цікавасцю камунікаваць на дзвюх мовах на занятках і ў гульнівай дзейнасці (5–6 гадоў);
- з цікавасцю свабодна камунікаваць на дзвюх мовах у гульнівай дзейнасці (6–7 гадоў) (цыт. пав. [1, с. 165–168]).

У цэлым, праграма пабудаваная па схеме, якая збольшага дазваляе “сфарміраваць у дзяцей дашкольнага ўзросту маўленчую дзейнасць на беларускай мове, набліжаную па ўзроўні да адпаведнай дзейнасці на рускай мове, стварыць перадумовы для выхавання сапраўды двухмоўнай асобы” [6, с. 3], на што ў выніку і мусіць быць скіравана ўся сістэма адукацыі ў двухмоўнай краіне.

Літаратура

1. Воронцовая, Л.Н. Теории формирования национального самосознания детей дошкольного возраста в условиях информационного общества Беларуси / Л.Н. Воронцовая. – Минск: Бестпринт, 2016. – 206 с.
2. Вучэбная праграма дашкольнай адукацыі / Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. – Мінск: Нацыянальны інстытут адукацыі, 2012. – 408 с.
3. Дашкольныя ўстановы Рэспублікі Беларусь па стану на 1 студзеня 2010 года (статыстычны даведнік) / Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь; Галоўны інфармацыйна-аналітычны цэнтр. – Мінск, 2010. – 78 с.
4. Дубініна, Д.М. Навучанне дзяцей дашкольнага ўзросту беларускай мове ва ўмовах білінгвальнай адукацыі / Д. Дубініна // Пралеска. – 2015. – № 5. – С. 34–35.

5. Образование в Республике Беларусь (2010–2014). Статистический сборник / Национальный статистический комитет Республики Беларусь. – Минск, 2015. – 225 с.
6. Старжинская, Н.С. Основы развіцця беларускага маўлення і навучання роднай мове дашкольнікаў : Аўтарэф. дыс. на атрым. вуч. ступ. д-ра пед. навук: 13.00.07 / БДПУ імя Максіма Танка. – Мінск, 1998. – 37 с.
7. Установы дашкольнай адукацыі і педагагічныя кадры ўстаноў дашкольнай адукацыі Рэспублікі Беларусь па стану на 5 верасня 2015 года (статыстычны даведнік) / Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь; Галоўны інфармацыйна-аналітычны цэнтр. – Мінск, 2015 – 202 с.